

ΠΡΟΒΛΕΠΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ: ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΤΟ «ΘΑΝΑΣΙΜΟ ΕΛΑΤΤΩΜΑ» ΤΟΥ ΕΥΡΩ

RANDALL WRAY

ΣΘ: Τι πιστεύετε ότι πήγε λάθος το 2008; Γιατί δεν μπόρεσε η συμβατική μακρο-θεωρία να προβλέψει το γεγονός;

Ο Randall Wray είναι καθηγητής Οικονομικών στο Πανεπιστήμιο του Missouri, Kansas City, και ένα από τα παλαιότερα μέλη του Οικονομικού Ινστιτούτου Levy του Κολεγίου Bard. Η έρευνά του εστιάζεται στην κριτική της ορθόδοξης νομισματικής θεωρίας και πολιτικής, παράλληλα με την ανάπτυξη μίας εναλλακτικής μεθόδου. Παράλληλα, εργάζεται για τη δημοσίευση ή αναδημοσίευση του έργου του Hyman Minsky, την προσέγγιση του οποίου χρησιμοποιεί για να αναλύσει την τρέχουσα παγκόσμια οικονομική κρίση.

Ρέι: Το 2008 υπήρξε η κατάρρευση αυτού που ο Hyman Minsky αποκαλούσε «καπιταλισμό διαχείρισης χρήματος» (Money Manager Capitalism, MMC). Κατά πολλούς τρόπους ήταν εφάμιλλη της κατάρρευσης του «χρηματοοικονομικού καπιταλισμού» (Finance Capitalism, FC) του 1929, που οδήγησε στη μεγάλη ύφεση. Κατάρχας, η δεσπόζουσα αντίληψη των οικονομολόγων και χαρακτών πολιτικής της δεκαετίας του '20 και του '00 βασιζόταν στο δόγμα *laissez faire-laissez passé*, δηλαδή, σε μία λατρεία για την ελεύθερη αγορά. Αυτό, κυρίως, σήμαινε την απελευθέρωση του χρηματοοικονομικού τομέα από ρυθμίσεις και επίβλεψη. Δεύτερον, και στις δύο εποχές ζούσαμε σε μία περίοδο παγκοσμιοποίησης – τόσο τα αγαθά όσο και τα κεφάλαια διέσχιζαν τα σύνορα σχετικά ανεμπόδιστα. Τρίτον, ο χρηματοοικονομικός τομέας δέσποζε στη βιομηχανία. Και στις δύο περιπτώσεις η πραγματική οικονομία ήταν δέσμια του χρηματοοικονομικού τομέα – με τον τελευταίο να απορροφά το 40% όλων των εταιρικών κερδών εκτός οικονομίας. Το να πεις ότι οι αγο-

ρές «έπαθαν αμόκ» υποτιμά το γεγονός. Το να πεις ότι οι οικονομίες μας είχαν καταληφθεί από «αιμοβόρα βαμπίρ-καλαμάρια της Wall Street» είναι μόνο μία μικρή υπερβολή. Η συμβατική μακροθεωρία, αντιμετωπίζει τα ανωτέρω σαν απλές τάσεις αγαθών ή τα αγνοεί πλήρως. Αυτός είναι και ο λόγος – όπως ανέφερε και η βασίλισσα της Αγγλίας – για τον οποίο κανένας από αυτούς τους οικονομολόγους δεν μπόρεσε να προβλέψει το γεγονός.

ΣΘ: Πιστεύετε ότι θα μπορούσε κάποιος να προβεί σε επιτυχή πρόβλεψη, χρησιμοποιώντας διαφορετικά εργαλεία ανάλυσης (διαφορετική μεθοδολογία); Αν ναι, ποια θα ήταν αυτά;

Ρέι: Φυσικά. Πολλοί εξ ημών προέβλεψαν την κρίση. Οι τρεις προσεγγίσεις που επιτρέπουν την καλύτερη κατανόηση του τι συμβαίνει είναι οι εξής: α) η υπόθεση χρηματοοικονομικής αστάθειας του Minsky, β) η προσέγγιση τομεακού ισοζυγίου του Wynne Godley, γ) η μοντέρνα θεωρία χρήματος (MMT) – η οποία ουσιαστικά θεμελιώνεται στις προσεγγίσεις των Minsky και Godley. Όλες αυτές οι προσεγγίσεις προέβλεπαν την κρίση.

Εν συντομία, οι υποστηρικτές του Minsky μπορούσαν από νωρίς να δουν τους χρηματοοικονομικούς θεσμούς να επιδίδονται σε πρακτικές υψηλού ρίσκου, οι οποίες οδηγούν de facto σε προβλήματα ρευστότητας και αφερεγγυότητας. Οι υποστηρικτές του Godley γνώριζαν ότι οι δημοσιονομικοί προϋπολογισμοί των κρατών, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ, Ισπανίας και Ιρλανδίας, ήταν πολύ σφικτοί. Κατά το ίδιο τεκμήριο, τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις είχαν υπερβολικά επίπεδα χρέους. Αυτό ίσχυε κυρίως για τους ιδιώτες σε ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο και Ισπανία. Οι υποστηρικτές της MMT ήξεραν ότι η αποτυχία της ευρωζώνης ήταν προδιαγεγραμμένη. Με την αποσύνδεση της δημοσιονομικής πολιτικής από τον εθνικό έλεγχο του νομίσματος, η ΟΝΕ εξασφάλισε ότι η πρώτη σοβαρή ύφεση θα απειλούσε την ύπαρξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ΣΘ: Βλέπετε κάποια αλλαγή στο κυρίαρχο οικονομικό «παράδειγμα» και αν ναι προς ποια κατεύθυνση κινείται αυτή;

Ρέι: Σίγουρα όχι στον ακαδημαϊκό χώρο και όχι ιδιαίτερα στους χαρακτες πολιτικής. Και οι δύο έχουν πλήρη άγνοια του πραγματικού προβλήματος. Ωστόσο, οι ιδέες των Minsky, Godley, MMT γίνονται ευρύτερα γνωστές διαδικτυακά. Αυτό θα αποτελέσει μία από τα κάτω προς τα άνω επανάσταση ιδεών.

ΣΘ: Προσφάτως, αναφερθήκατε στην ανάγκη για στόχευση στη μείωση της ανεργίας. Ποιες είναι κατά τη γνώμη

σας οι βέλτιστες πρακτικές μείωσης της ανεργίας σε ΗΠΑ και ευρωζώνη;

Ρέι: Υπάρχουν δύο ειδών προβλήματα, η βραχυπρόθεσμη και η μακροπρόθεσμη ανεργία. Βραχυπρόθεσμα δεν έχουμε ακόμα ανακάμψει από την κρίση του 2008. Ακόμα κι αν αποφύγουμε μία νέα ύφεση, θα χρειαστούν πολλά χρόνια για να ανακτήσουμε τις χαμένες θέσεις εργασίας. Αλλά ακόμα κι αν φτάσουμε τα επίπεδα απασχόλησης του 2007, θα εξακολουθεί να υπάρχει έλλειψη δεκάδων εκατομμυρίων θέσεων εργασίας σε ΗΠΑ και ΕΕ μαζί. Το πρόβλημα της μακροχρόνιας ανεργίας έχει να κάνει με το φαινόμενο της «οικονομικής μεγέθυνσης χωρίς απασχόληση», κάτι το οποίο δεν θα επιλυθεί απλά με την ανάκαμψη. Θα πρέπει να δημιουργήσουμε αρκετά εκατομμύρια θέσεων εργασίας. Δεν βλέπω άλλη εναλλακτική πέρα από τη δημιουργία ενός κρατικού προγράμματος εγγυημένης απασχόλησης.

ΣΘ: Πώς αξιολογείτε τη νομισματική πολιτική των ΗΠΑ (QE) και την αντίστοιχη ευρωπαϊκή (LTRO2);

Ρέι: Δεν έχουν μεγάλη διαφορά μεταξύ τους. Κατόπιν δύο χρόνων δημοσιονομικής τόνωσης, η Washington επέβαλε λιτότητα. Η ουσιαστική διαφορά είναι ότι οι ΗΠΑ έχουν το δικό τους νόμισμα, επομένως οι ομολογιούχοι που τείνουν να πωλούν ομόλογα στη θέα δημοσιονομικών ελλειμμάτων (bond vigilantes) δεν μπορούσαν να αυξήσουν τα επιτόκια στο χρέος του «θείου Σαμ». Παρ' όλα αυτά, η αμερικανική κυβέρνηση δεν κάνει πολλά για να τονώσει την ανάκαμψη· ο δημοσιονομικός προϋπολογισμός είναι πολύ σφικτός και γίνεται ολοένα σφικτότερος. Νομίζω ότι η οικονομία μας επιβραδύνεται και ότι θα ξαναβρεθούμε σε ύφεση στο τέλος του 2014.

Στην ΟΝΕ, τα κράτη απεμπόλησαν την κυριαρχία επί των νομισμάτων τους, οπότε οι προαναφερθέντες ομολογιούχοι κοστολογούν τα πάντα βάσει του γερμανικού χρέους. Αν η οικονομία σου δεν προσομοιάζει αυτή της Γερμανίας, έχεις υψηλά επιτόκια και όσο λιγότερο της μοιάζεις τόσο υψηλότερα είναι αυτά.

ΣΘ: Στην ομιλία σας, τον περασμένο Νοέμβριο, στο συνέδριο του Ινστιτούτου Levy στην Αθήνα, εστίασατε στο «θανάσιμο» ελάττωμα του ευρώ. Θα μπορούσατε να μας εξηγήσετε εν συντομία ποια είναι η κύρια αδυναμία του νομίσματος;

Ρέι: Όπως προανέφερα, ήταν η απώλεια κυριαρχίας επί του εθνικού νομίσματος και η υιοθέτηση του ξένου νομίσματος που ονομάζεται ευρώ. Ενώ οι περισσότεροι οικονομολόγοι εστίασαν στην ενοποίηση της νομισματικής πολιτικής υπό την ΕΚΤ, αυτό που είχε πραγματικά σημασία

ήταν η αποκοπή της δημοσιονομικής πολιτικής από το νόμισμα. Το να προσπαθεί κανείς να ασκήσει δημοσιονομική πολιτική σε ξένο νόμισμα είναι επί της ουσίας ισοδύναμο της «αποικιοποίησης» της οικονομίας από «αλλοδαπούς». Ήταν σίγουρο ότι η κατασκευή του ευρώ θα καθιστούσε την ισχυρότερη οικονομία (που τελικώς ήταν η γερμανική) ως αυτόν τον «αλλοδαπό». Πράγματι, ο Godley το είχε αναφέρει με ακρίβεια πολύ πριν την ενοποίηση. [Σ.τ.Μ.: Το ανέφερε ήδη από το 1992, σε σχολιασμό του επί της Συνθήκης του Maastricht]. Είχε απόλυτο δίκιο.

ΣΘ: *Πώς αξιολογείτε την εμμονή της ΕΚΤ στον χαμηλό πληθωρισμό; Κατά την άποψή σας, εντείνει την ύφεση ή όχι;*

Ρέι: Φυσικά πρόκειται για μία γερμανική εμμονή, η οποία από την αρχή «μόλυνε» την ΕΚΤ. Στην πραγματικότητα δεν πιστεύω ότι η στόχευση της νομισματικής πολιτικής στον χαμηλό πληθωρισμό έχει ιδιαίτερη σημασία. Παλαιότερα, ο Claudio Sardoni κι εγώ δείξαμε ότι ουσιαστικά δεν υπάρχουν μεγάλες διαφορές μεταξύ της πολιτικής επιτοκίου της FED με την αντίστοιχη της ΕΚΤ. Μολονότι η ΕΚΤ παρουσιάζεται φανατική εναντίον του πληθωρισμού, στην πράξη οι ακολουθούμενες πολιτικές είναι σχεδόν πανομοιότυπες. Επαναλαμβάνω, αυτό που έχει σημασία είναι η ύπαρξη περιορισμών στη δημοσιονομική πολιτική και όχι στη νομισματική.

ΣΘ: *Ποιες είναι κατά τη γνώμη σας οι βέλτιστες πολιτικές ανάκαμψης για την ευρωζώνη; Κάποιες σκέψεις συγκεκριμένα για την Ελλάδα;*

Ρέι: Συγγνώμη που είμαι απαισιόδοξος, αλλά υπό τις παρούσες συνθήκες δεν φαίνεται να υπάρχει ανάκαμψη. Η Ευρώπη είναι πολύ μεγάλη για να ωθηθεί προς την ανάκαμψη, ακόμα κι αν οι ΗΠΑ ανακάμψουν (κάτι το οποίο δεν είναι καθόλου σίγουρο). Η ΕΕ ως σύνολο έχει ούτως ή άλλως ένα πολύ μικρό εμπορικό πλεόνασμα, επομένως δεν πρόκειται να υπάρξει ανάκαμψη μέσω εξαγωγών. Η Γερμανία θα τα πάει απλά καλά μέσω των εξαγωγών, αλλά παράλληλα θα κάνει ό,τι μπορεί για να διατηρήσει τα πλεονεκτήματά της εντός της ΕΕ, άρα το ενδεχόμενο κάποια άλλη μεγάλη ευρωπαϊκή οικονομία να ακολουθήσει τη μερκαντιλιστική στρατηγική της Γερμανίας, είναι μάλλον απίθανο. Επομένως, υπάρχουν μόνο δύο σενάρια. Το πρώτο είναι η έξοδος από την ΟΝΕ, το οποίο όμως είναι υπερβολικά δαπανηρό, επίπονο και διαιρετικό.

Το δεύτερο και καλύτερο σενάριο αφορά στη μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου. Κάτι τέτοιο θα απαιτούσε μία σημαντική χαλάρωση των δημοσιονομικών περιορισμών –ενδεχομένως αύξηση του κοινοτικού προϋπολογισμού στο 10% του ΑΕΠ. Το «χρήμα» πρέπει να έρχεται

από το κέντρο – είτε κατανομή από ένα καλύτερα χρηματοδοτούμενο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (του οποίου ο προϋπολογισμός αυτή τη στιγμή βρίσκεται κάτω του 1% του ΑΕΠ –επομένως μιλάμε για μία δεκαπλάσια αύξηση των δαπανών του) είτε εξαγορά του χρέους των κρατών-μελών με χαμηλά επιτόκια από την ΕΚΤ. Για να είμαστε δίκαιοι και για να διασφαλίσουμε ότι όλα τα μέλη θα επωφελούνται ισότιμα, θα πρέπει να εφαρμοστούν πληθυσμιακά κριτήρια. Και για να εξασφαλιστεί η αποκεντρωμένη λήψη πολιτικών αποφάσεων θα πρέπει να υπάρξουν και κάποιες περαιτέρω δεσμεύσεις.

Επιτρέποντας σε κάθε μέλος να δαπανά περισσότερο (εκδίδοντας χρέος, π.χ. ομόλογα στην ΕΚΤ ή μέσω χρηματοδότησης από το Ευρωκοινοβούλιο), οι οικονομίες έχουν τη δυνατότητα να ανακάμψουν. Επίσης, έτσι αμβλύνεται η επιτακτική «beggar thy neighbor» πολιτική [Σ.τ.Μ.: οικονομική πολιτική κατά την οποία μία οικονομία επιχειρεί να διορθώσει τα οικονομικά της προβλήματα εις βάρος άλλης], μέσω της προσπάθειας ανάκτησης συγκριτικού πλεονάσματος εις βάρος των λοιπών κρατών-μελών. Μπορεί να υπήρξα προηγουμένως ιδιαίτερα επικριτικός με τη Γερμανία, αλλά θα πρέπει να κατανοήσουμε ότι η λειτουργία της ΟΝΕ στην πραγματικότητα εξασφάλισε το σημερινό αποτέλεσμα. Από τη γερμανική σκοπιά, η χώρα έκανε ό,τι ακριβώς όφειλε να κάνει –κράτησε χαμηλά τους μισθούς και αύξησε την παραγωγικότητά της. Η Γερμανία «έσφιξε το ζωνάρι» για να μπορεί να είναι ανταγωνιστική. Τώρα, η ίδια απολαμβάνει τους καρπούς των προσπαθειών της. Το πρόβλημα έγκειται στο γεγονός ότι για να κερδίσει η Γερμανία, πολλοί έπρεπε να χάσουν. Αλλά αυτός ακριβώς ήταν και ο τρόπος με τον οποίο στήθηκε η ΟΝΕ. Αν δεν σας αρέσει το αποτέλεσμα θα πρέπει να αλλάξετε τους κανόνες του παιχνιδιού.

ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΑΝΑΓΝΩΣΗ, Ο L.R. WRAY ΠΡΟΤΕΙΝΕΙ:

L. Randall Wray, «The Euro Crisis and the Job Guarantee: A Proposal for Ireland», Working Paper 707 (2012), The Levy Economics Institute of Bard College, N. Υόρκη.

Dimitri B. Papadimitriou / L. Randall Wray, «Euroland's Original Sin», Policy Note 8 (2012), The Levy Economics Institute of Bard College, N. Υόρκη.

Dimitri B. Papadimitriou / L. Randall Wray, «Fiddling in Euroland as the Global Meltdown Nears», *Public Policy Brief* 122 (2012), The Levy Economics Institute of Bard College, N. Υόρκη.

Dimitri B. Papadimitriou / L. Randall Wray / Yeva Nersisyan, «Endgame for the Euro? Without Major Restructuring, the Eurozone Is Doomed», *Public Policy Brief* 113 (2010), The Levy Economics Institute of Bard College, N. Υόρκη.